

ελευθερη θεωρηση

διμηνιαιο περιοδικο πολιτικης, επιστημης και πολιτισμου

Ευρωπαϊκή Κοινότητα καί Πολιτιστική Ταυτότητα τής Ελλάδας

Συνομιλίες
μέ τόν Παναγιώτη Κανελλόπουλο
καί τόν Κώστα Σημίτη

●●● Urs Schoettli: Νέοι Ορίζοντες για τόν Διεθνή Φιλελευθερισμό ●●● Hans - Friedemann Neumeyer: Ο Κοινωνικός Φιλελευθερισμός του Friedrich Naumann ●●● Μιχ. Γ. Παπακωνσταντίνου: Οι Πολιτικές Δυνάμεις στην Ελλάδα ●●● Αντώνης Δροσόπουλος: Φιλελευθερισμός και Σοσιαλισμός ●●● Δημήτρης Δούκαρης: Το «Δέν Ασχολούμαι με την Πολιτική» ●●●

●●● Το Πλατύ Φάσμα του Φιλελευθερισμού ●●● Η Προβληματική της Ελληνικής Οικονομίας ●●● Προβλήματα των Μεταναστών στην Ευρώπη ●●● Σκέψεις για την Ελληνική Δημόσια Διοίκηση ●●● Οικονομικές Δυσκολίες της Τουρκίας ●●● Ο Siegfried Melchinger για τόν Ευριπίδη ●●● Αντιχιτλερικό Γερμανικό Θέατρο στη Ζυρίχη ●●● «Ralf Dahrendorf: Δυνατότητες Ζωής» ●●●

Κινδυνεύει από την
ένταξη της Ελλάδας στην
Ευρωπαϊκή Κοινότητα η
πολιτιστική ταυτότητα του
τόπου; Οι γνώμες
διχάζονται, όπως
δείχνουν οι συνομιλίες,
πού δημοσιεύουμε. Ο
πρώην Πρωθυπουργός
Παναγιώτης
Κανελλόπουλος και ο
Καθηγητής Κώστας
Σημίτης είχαν την
ευγένεια να
παραχωρήσουν στον
εκδότη και διευθυντή του
περιοδικού μας αυτές τις
συνεντεύξεις για το
Ελβετικό Ραδιόφωνο.
Μεταδόθηκαν τον
περασμένο χρόνο, αλλά
διατηρούν και σήμερα το
ενδιαφέρον τους. Για την
απόδοση στα ελληνικά την
ευθύνη έχει η Σύνταξη.

Ευρωπαϊκή Κοινότητα και Πολιτιστική Ταυτότητα της Ελλάδας

Συνομιλίες
με τον Παναγιώτη Κανελλόπουλο
και τον Κώστα Σημίτη

Τζερμιάς: Κύριε Πρόεδρε, έχετε γράψει μία πολύτομη Ιστορία του Ευρωπαϊκού Πνεύματος. Σάν Έλληνας πολιτικός και διανοούμενος είστε λοιπόν κατ' εξοχήν αρμόδιος να εκφραστείτε για την προβληματική της πνευματικής και πολιτιστικής σχέσης της Ελλάδας προς την Ευρώπη. Η Ελλάδα στέκεται στο κατώφλι της Ευρωπαϊκής Κοινότητας. Αυτό συνήθως αντιμετωπίζεται προπαντός με κοινωνικοοικονομικά και πολιτικά κριτήρια. Τι σημαίνει όμως από πολιτιστική άποψη; Τι έχει μ' άλλα λόγια να περιμένει στον πολιτιστικό τομέα η Ελλάδα από την Ευρώπη και η Ευρώπη από την Ελλάδα;

Κανελλόπουλος: Σας ευχαριστώ πάρα πολύ, αγαπητέ κύριε Τζερμιά, για την ερώτηση, πού μου θέσατε. Σας ευχαριστώ ιδιαίτερα, γιατί μου δίνετε την ευκαιρία να εκφράσω προς τους Ελβετούς τις σκέψεις μου πάνω σ' αυτό το πρόβλημα.

Άρχισα να γράφω το βιβλίο μου για την Ιστορία του Ευρωπαϊκού Πνεύματος δυο χρόνια πριν

από την έκρηξη του Δευτέρου Παγκοσμίου Πολέμου σ' ένα μικρό νησί, όπου είχα εξοριστεί, γιατί ήμουν αντίπαλος της τότε δικτατορίας. Άν και είχα προβλέψει — υπάρχει γι' αυτό μία γραπτή μαρτυρία — πώς η καταστροφή ερχόταν αναπόφευκτα, το βιβλίο, πού άρχισα να γράφω, ήταν η έκφραση της στέρεης πίστης μου στην μεγάλη αποστολή της μικρής μας ηπείρου, στην ιστορική αναγκαιότητα μιάς Ενωμένης Ευρώπης.

Οι αρχαίοι Έλληνες ήταν αυτοί, πού με ορισμένη έννοια ανακάλυψαν ή — επιτρέψτε μου αυτή την έκφραση — «εφεύρον» την Ευρώπη. Επιτρέψτε μου να ισχυριστώ, ότι οι Έλληνες δεν έπαψαν ποτέ να είναι Ευρωπαίοι.

Από τον 14ο μέχρι και τον 16ο αιώνα Έλληνες λόγιοι συμβάλανε αποφασιστικά στην διάδοση του ανθρωπισμού στην Ιταλία, το Παρίσι, την Ισπανία, την Γενεύη, την Χαϊδελβέργη. Ακόμα και κατά την διάρκεια της Τουρκοκρατίας, πού βάσταξε τέσσερις αιώνες, άφησαν χιλιάδες την σκλαβωμένη πατρίδα και σπούδασαν σε ευρωπαϊκά πανεπιστήμια.

Παναγιώτης Κανελλόπουλος: «...οι Έλληνες δεν έπαψαν ποτέ να είναι Ευρωπαίοι...»

Ιδρύθηκαν μάλιστα ανώτατες σχολές κλασικής παιδείας στis ηγεμονίες του Δούναβη, που ο Σουλτάνος και η Υψηλή Πύλη είχαν εμπιστευθεί από τις πρώτες δεκαετίες του 17ου αιώνα σε ελληνικές προσωπικότητες, τους λεγόμενους Φαναριώτες — προσωπικότητες, που ο Σουλτάνος και η Υψηλή Πύλη σε κάμποσες περιπτώσεις αποκεφάλισαν.

Πρίν από το 1821, δηλαδή πρίν από την έκρηξη του Απελευθερωτικού Αγώνα των Ελλήνων, ιδρύθηκαν στην Ιταλία, την Βιέννη, την Τεργέστη, την Οδησό και σε άλλες πόλεις της Ευρώπης ελληνικές παροικίες, που ανθούσαν και έβγαζαν μάλιστα και βιβλία και περιοδικά.

Ένας από τους μεγάλους Έλληνες της Διασποράς, ο αντίπαλος του Metternich Ιωάννης Καποδίστριας, που αργότερα έμελλε να γίνει ο πρώτος αρχηγός του νεοελληνικού κράτους, υπήρξε σάν εντολοδόχος του Τσάρου Αλεξάνδρου του Πρώτου ο αποφασιστικός υπερασπιστής της ανεξαρτησίας των Ελβετών και ο σοφός αναμορφωτής του ελβετικού ομοσπονδιακού συστήματος. Ανακηρύχτηκε επίτιμος πολίτης της Γενεύης και άλλων πόλεων της Ελβετίας.

Ο σύγχρονός του Αδαμάντιος Κοραής, που ζούσε στο Παρίσι, ονομάστηκε το 1819 από τον Paul-Louis Courier le patriarche de la Grèce savante, ο πατριάρχης της λόγιας Ελλάδας.

«... Στην ερώτηση λοιπόν, τί έχει να περιμένει από πολιτιστική άποψη η Ελλάδα από την Ευρώπη και η Ευρώπη από την Ελλάδα, έχει δώσει από πολύ καιρό την απάντηση η ίδια η ιστορία. Στόν αιώνα μας η ελληνική λογοτεχνία έχει γίνει συστατικό στοιχείο της ευρωπαϊκής. Δεν έχουμε παρά να σκεφτούμε τον Καζαντζάκη, τον Καβάφη και τον Σεφέρη. Με την ένταξη της Ελλάδας στην Ευρωπαϊκή Κοινότητα θα επιβεβαιωθεί μόνο ακόμα πιό εμφαντικά ένα φαινόμενο, που υπάρχει τώρα και πολύ καιρό...»

Στην ερώτηση λοιπόν, τί έχει να περιμένει από πολιτιστική άποψη η Ελλάδα από την Ευρώπη και η Ευρώπη από την Ελλάδα, έχει δώσει από πολύ καιρό την απάντηση η ίδια η Ιστορία. Στόν αιώνα μας η ελληνική λογοτεχνία έχει γίνει συστατικό στοιχείο της ευρωπαϊκής. Δεν έχουμε παρά να σκεφτούμε τον Καζαντζάκη, τον Καβάφη και τον Σεφέρη. Με την ένταξη της Ελλάδας στην Ευρωπαϊκή Κοινότητα θα επιβεβαιωθεί μόνο ακόμα πιό εμφαντικά ένα φαινόμενο, που υπάρχει τώρα και πολύ καιρό.

Τζεργιάς: Η σημερινή Ελλάδα είναι μιὰ χώρα, πού ανήκει, ἄς πούμε, στήν πολιτιστική περιφέρεια τῆς Ευρώπης; Μήπως είναι μιὰ γέφυρα πρὸς ἄλλους κόσμους, π.χ. πρὸς τὴν Ἀσία καὶ τὴν Ἀφρική;

Κανελλόπουλος: Η Ελλάδα ανήκει μόνο γεωγραφικά, ὄχι καὶ πολιτιστικά, στήν περιφέρεια τῆς Ευρώπης. Αυτὴ ἡ γεωγραφικὴ θέση τῆς Ελλάδας δὲν θὰ εἶχε ιδιαίτερη σημασία γιὰ τὴν Ευρώπη, ἂν οἱ Ἕλληνες δὲν εἶχαν διατηρήσει ζωντανή τὴν ἀρχαία παράδοση τῆς υψηλῆς κατανόησης τῆς Ἀσίας καὶ τῆς Ἀφρικής. Ὅπως στὸ παρελθόν, ἔτσι καὶ σήμερα, οἱ Ἕλληνες εἶναι ο πῶς δυνατὸς συνδετικὸς κρίκος ἀνάμεσα στὴν Ευρώπη καὶ στὶς ἀσιατικὲς καὶ ἀφρικανικὲς χώρες τῆς Ἀνατολικῆς Μεσογείου.

Ακόμα καὶ σὲ χώρες, πού βρίσκονται ἀκόμα πῶς βαθιὰ στὴν Ἀσία καὶ στὴν Ἀφρική, διαπιστώνεται ἡ ἐπίδραση τῶν Ἑλλήνων. Οἱ Ἕλληνες δείχνουν περισσότερο ἀπὸ κάθε ἄλλο ευρωπαϊκὸ λαὸ κατανόηση καὶ σεβασμὸ γιὰ τὰ ἥθη καὶ τὰ ἔθιμα τῶν λαῶν τῆς Μέσης Ἀνατολῆς καὶ τῆς Ἀφρικής. Συμμετέχουν στὴν ζωὴ τους — ἐλληνικὲς παροικίες υπάρχουν παντοῦ — καὶ διατηροῦν ἀκόμα καὶ σήμερα τὴν ἐμπιστοσύνη τῶν

λαῶν αὐτῶν. Η Ελλάδα δὲν θυμίζει ἀποικιοκρατία καὶ προτεκτοράτα.

Τζεργιάς: Θὰ ἔχει ἡ ἔνταξη τῆς Ελλάδας στὴν Ευρωπαϊκὴ Κοινότητα ἐπιπτώσεις στὸ ἐλληνικὸ πολιτιστικὸ τοπίο; Ἄν ναί, ποιὲς; Συμμερίζεστε τὸν φόβο ἐκείνων, που μιλοῦν γιὰ μιὰ ἀπειλὴ κατὰ τῆς πνευματικῆς ταυτότητας τῆς Ελλάδας ἐξαιτίας τῆς ἔνταξης;

Κανελλόπουλος: Πὼς εἶναι δυνατόν, ἀγαπητὲ φίλε, νὰ σημάνει ἡ ἔνταξη τῆς Ελλάδας στὴν Ευρωπαϊκὴ Κοινότητα κίνδυνο γιὰ τοὺς Ἕλληνες; Τὸ ἐλληνικὸ πολιτιστικὸ τοπίο δὲν κινδύνεψε οὔτε κἀν κατὰ τὴν μακρόχρονη κυριαρχία τῶν Ρωμαίων καὶ τῶν Τούρκων.

Τώρα, πού θ' ἀνοίξουν ὅλες οἱ πόρτες, ἡ πνευματικὴ ταυτότητα τῆς Ελλάδας θὰ βρεῖ ἀκόμα πῶς ἔντονα τὴν ἐκφρασὴ τῆς. Η ἀρένα τοῦ ἐλεύθερου πνευματικοῦ συναγωνισμοῦ δὲν ἀποτελεῖ ποτέ κίνδυνο γιὰ ἐκείνους τοὺς λαοὺς, πού — κι αὐτὸ ἰσχύει γιὰ ὅλους τοὺς ευρωπαϊκοὺς λαοὺς — ἔχουν ἀποκτήσει καὶ ἀποδείξει τὴν ἰδιομορφία τους μέσα σὲ βαριὲς δοκιμασίες.

Τζεργιάς: Κύριε Πρόεδρε, σὰς ευχαριστῶ πάρα πολὺ γι' αὐτὴν τὴν συνομιλία.

Διαφορετικὲς ἀπὸ τίς θέσεις τοῦ Παναγιώτη Κανελλόπουλου εἶναι οἱ ἀπόψεις τοῦ Κώστα Σημίτη. Υπενθυμίζουμε καὶ πάλι, ὅτι ἡ συνέντευξή του δόθηκε τὸν περασμένο χρόνο. Ἀπὸ τότε μεσολάβησαν στὸν ευρωπαϊκὸν χώρον διάφορες ἐξελίξεις, πού κατὰ τὸν Πρόεδρο τοῦ ΠΑ.ΣΟ.Κ. Ἀνδρέα Παπανδρέου, ὅπως βγαίνει ἀπὸ τὴ γνωστὴ συνέντευξή του στὰ «ΝΕΑ», ἔχουν τὴ σημασία τους. Νομίζουμε ὁμως, πὼς ἡ συνομιλία μὲ τὸν Κώστα Σημίτη διατηρεῖ τὸ ενδιαφέρον τῆς. Καὶ συμμεριζόμαστε τὴν ἀποψη τοῦ Μιχ. Γ. Παπακωνσταντίνου, ὅτι ἡ «Νέα Δημοκρατία» «δὲν ἔκανε ποτέ συστηματικὴ ἀνάλυση τῶν θέσεων τοῦ κόμματος τῆς ἀξιωματικῆς ἀντιπολίτευσης».

Τζεργιάς: Κύριε Σημίτη, εἰστε ἄνθρωπος τοῦ πνεύματος καὶ ἀνήκετε στὸ Πανελλήνιο Σοσιαλιστικὸ Κίνημα, πού Πρόεδρος του εἶναι ὁ Ἀνδρέας Παπανδρέου. Τὸ ΠΑΣΟΚ ἔχει ταχθεῖ κατὰ τῆς κυβερνητικῆς ευρωπαϊκῆς πολιτικῆς. Κύριε Σημίτη, εἰστε ἀντίθετος πρὸς τὴν ἔνταξη τῆς Ελλάδας στὴν Ευρωπαϊκὴ Κοινότητα — αὐτὸ προπαντὸς γιὰ κοινωνικοοικονομικοὺς καὶ πολιτικοὺς λόγους. Πὼς βλέπετε ὁμως τὴν εἰσδοχὴ τῆς Ελλάδας στὴν Κοινότητα ἀπὸ πολιτιστικὴ ἀποψη; Μερικοὶ ἐκπρόσωποι τοῦ ΠΑΣΟΚ ἐκφράζουν τὸν φό-

βο, ὅτι ἡ ἔνταξη θὰ ἔχει ἐπιζήμιες ἐπιπτώσεις στὴν πνευματικὴ καὶ πολιτιστικὴ ταυτότητα τῆς χώρας. Συμμερίζετε αὐτὴ τὴν ἀποψη;

Σημίτης: Η ἔνταξη τῆς Ελλάδας στὴν Ευρωπαϊκὴ Κοινότητα θὰ ἔχει στὸν πολιτιστικὸν τομέα θετικὲς ἐπιπτώσεις. Θὰ ἔχομε καλύτερες σχέσεις πρὸς τὴν Δυτικὴ Ευρώπη. Η πολιτιστικὴ ἀνταλλαγή θὰ ἐνισχυθεῖ. Τὰ νέα πνευματικὰ ρεύματα τῆς Δυτικῆς Ευρώπης θὰ γίνονται γνωστὰ στὴν Ελλάδα πολὺ πῶς γρήγορα. Η ἐλληνικὴ πολιτιστικὴ δραστηριότητα θὰ διαδοθεῖ σ' ἓνα ευ-

ρύτερο κύκλο στην Ευρώπη.

Υπάρχουν όμως και αρνητικές πλευρές. Και τό κόμμα μας προσπάθησε νά εξάρει αυτές τίς αρνητικές πλευρές, γιατί κατά τή συζήτηση γιά τήν ένταξη τονίστηκαν από τήν κυβερνητική παράταξη αποκλειστικά οι θετικές πλευρές.

Ποιές είναι αυτές οι αρνητικές πλευρές; Σέ μιá χώρα σάν τήν Ελλάδα, όπου επικρατεί τό κεφαλαιοκρατικό σύστημα, καθορίζεται καί η πολιτιστική δραστηριότητα από τήν αρχή τής επίτευξης όσο τό δυνατό μεγαλύτερου κέρδους. Χωρίς κέρδος δέν μπορεί νά επιβιώσει καμία επιχείρηση — ούτε η επιχείρηση παραγωγής ταινιών ούτε ο ζωγράφος ούτε ο επιστήμονας. Όσο μεγαλύτερη είναι η αγορά, στήν οποία απευθύνεται κανείς, τόσο μεγαλύτερο είναι τό κέρδος.

Μετά τήν ένταξη τής Ελλάδας στήν Ευρωπαϊκή Κοινότητα θά οδηγηθούμε λοιπόν στό νά παίξουν κι εδώ στήν χώρα μας στόν πολιτιστικό τομέα αποφασιστικό ρόλο εκείνες οι επιχειρήσεις, πού παράγουν γιά τήν μεγαλύτερη αγορά κι όχι μόνο γιά τήν ελληνική. Αυτό σημαίνει, πώς θά υπάρχουν ολοένα καί λιγότερες επιχειρήσεις, πού θά παράγουν μόνο γιά τήν Ελλάδα. Θά γίνει προσπάθεια νά κερδηθεί η μεγαλύτερη αγορά τού δυτικοευρωπαϊκού χώρου. Η πολιτιστική δραστηριότητα στήν Ελλάδα θά αναγκαστεί νά προσαρμοστεί στήν συμπεριφορά τών δυτικοευρωπαίων καταναλωτών. Η πολιτιστική ιδιομορφία τής Ελλάδας σιγά-σιγά θά χαθεί. Ολοένα καί θά λιγοστεύουν εκείνοι, πού θά είναι διατεθειμένοι νά παράγουν γιά τήν μικρή, περιορισμένη αγορά.

Αυτή τή στιγμή έχομε στήν Ελλάδα ένα πολύ καλό παράδειγμα γιά τά παραπάνω: Πρίν από τόν Πρώτο Παγκόσμιο Πόλεμο υπήρχε στόν τόπο μας ένα πολύ φημισμένο παιδικό περιοδικό, πού εκδιδόταν από γνωστούς συγγραφείς. Μετά τόν Παγκόσμιο Πόλεμο είχαμε επίσης δύο καλής ποιότητας παιδικά περιοδικά. Σήμερα, όσο καί νά ψάξουμε, δέν βρίσκομε τίποτα τό ανάλογο. Κυκλοφορούν μόνο περιοδικά όπως τό Mickey Mouse, τό Lucky Luke καί τό Bonanza, πού δέν είναι τίποτε άλλο παρά μεταφράσεις φυλλαδίων από τήν Δυτική Ευρώπη καί τήν Αμερική. Γιατί παρατηρείται αυτό τό φαινόμενο; Γιατί ένα σωστό παιδικό περιοδικό χρειάζεται πολλά έξοδα. Πρέπει νά πληρωθεί ο συγγραφέας. Πρέπει νά πληρωθούν οι παραγωγοί τού περιοδικού. Τά φυλλάδα τής μορφής Lucky Luke κ.λπ. βγαίνουν χωρίς μεγάλα έξοδα. Πληρώνεται μόνο ένας

μεταφραστής, πού μεταφράζει τά λίγα λόγια. Όλα τ' άλλα έρχονται έτοιμα από τό εξωτερικό. Αυτό εξηγεί, γιατί δέν μπόρεσαν νά επιβιώσουν τά καλά περιοδικά.

Παρόμοια κατάσταση μπορεί νά διαπιστωθεί καί στόν χώρο τής μουσικής. Άλλοτε πουλιόνταν εδώ στήν Ελλάδα πολύ περισσότεροι δίσκοι μέ μουσική Ελλήνων συνθετών. Σήμερα προτιμούν οι μεγάλες επιχειρήσεις δίσκων τήν μουσική Ρορ (πού έρχεται έτοιμη από τό εξωτερικό) ή τήν δυτικοευρωπαϊκή μουσική. Επαναλαμβάνω: Αυτά τά δυό παραδείγματα δείχνουν, πώς χάνεται στους δυό αυτούς χώρους η πολιτιστική ιδιομορφία τού τόπου.

Πρέπει νά έχομε ακόμα υπόψη μας, ότι στήν Ελλάδα είναι πολύ διαδομένος ο μιμητισμός. Η μακρόχρονη πολιτική καί οικονομική εξάρτηση έχει οδηγήσει στό νά θεωρείται κάθε τι τό ξένο καλύτερο ή ακόμα μάλιστα καί πολύ πιό προοδευτικό. Στήν Ελλάδα τό επίθετο «ευρωπαϊκός» είναι ταυτόσημο μέ «καλύτερος». Γι' αυτό πολύς κόσμος τείνει στό νά αποδέχεται άκριτα ό,τι τού προσφέρεται σάν ευρωπαϊκό καί νά μήν εξετάζει, μήπως έτσι χάσει τήν ιδιομορφία του, τήν ταυτότητά του.

Ένα άλλο στοιχείο, πού πρέπει επίσης νά πάρομε υπόψη, είναι η επίδραση τής δημοσιότητας. Ήδη στήν ελληνική τηλεόραση τό μεγαλύτερο μέρος τής δημοσιότητας — δημοσιότητας, πού φορείς της είναι μεγάλες υπερεθνικές επιχειρήσεις — γίνεται όπως καί στίς άλλες δυτικοευρωπαϊκές χώρες. Αυτό οδηγεί σέ αλλαγή τών κοινωνικοοικονομικών παραστάσεων, πού επικρατούν. Ο Έλληνας καταναλωτής, καί ο καταναλωτής στόν πολιτιστικό χώρο, ευθυγραμμίζεται πρós τόν δυτικοευρωπαίο. Ένα μικρό παράδειγμα: καί στόν τόπο μας απόχτησε τό τσιγάρο Marlboro ηγετική θέση, άν καί εμφανίζεται μέ τήν ίδια ρεκλάμα όπως στήν Δυτική Ευρώπη, δηλαδή μέ καουμπόηδες, αγελάδες καί άλλες παραστάσεις τελείως ανύπαρκτες στήν Ελλάδα.

Τέλος πρέπει νά αναφερθώ καί στήν επίδραση τού τουρισμού. Άς πάρουμε τό παράδειγμα ενός τόπου σάν τόν Άγιο Νικόλαο τής Κρήτης, όπου πέντε ολόκληρους μήνες τού χρόνου ζούν πάνω από επτά χιλιάδες τουρίστες, ενώ οι ντόπιοι είναι μόνο τρείς χιλιάδες. Δέν είναι δύσκολο νά φανταστεί κανείς, πόσο ριζική είναι η αλλαγή τής ταυτότητας αυτού τού τόπου. Ο Άγιος Νικόλαος «φτιάχνεται» γιά τούς ξένους τουρίστες καί δέν παρουσιάζει πιά τήν εικόνα, πού

είχε πρίν από πολλά χρόνια, όταν τόν κατοικούσαν μόνο Έλληνες.

Τζερμιάς: *Κάνει εντύπωση, κύριε Σημίτη, ότι για διακινδύνευση της πνευματικής και πολιτιστικής ταυτότητας της Ελλάδας από τόν εξευρωπαϊσμό γίνεται λόγος και σέ ακροδεξιούς, εθνικιστικούς κύκλους. Τό κόμμα σας ακολουθεί μιὰ προοδευτική πολιτική γραμμή. Δεν αισθάνεστε σέ κακή παρέα, όταν χρησιμοποιείτε εν μέρει μιὰ επιχειρηματολογία, πού θυμίζει τουλάχιστο σέ πρώτη ματιά αυτούς τούς αντιδραστικούς;*

Σημίτης: Η επιχειρηματολογία μας είναι εντελώς διαφορετική από εκείνη τών αντιδραστικών. Οι τελευταίοι μιλούν γιά «ελληνοχριστιανικό πολιτισμό». Μιλούν γιά μιάν «Ελλάδα Ελλήνων Χριστιανών», πού πρέπει, λένε, νά διασωθεί. Όπως σάς είπα, τά δικά μας τά επιχειρήματα είναι οικονομικά. Ανάγομε τήν εξέλιξη στήν αρχή τής επιδίωξης τού μεγαλύτερου δυνατού κέρδους. Τά επιχειρήματά μας είναι και πολιτικά. Ανάγομε τήν εξέλιξη στήν εξάρτηση τής χώρας και πιστεύομε, ότι η αποξένωση τού τόπου μπορεί νά αποφευχθεί μέ μιὰ μεταβολή τού κοινωνικοοικονομικού συστήματος. Η άκρα δεξιά δεν θέλει βέβαια ν' αλλάξει αυτό τό σύστημα. Επιμένει μάλιστα στήν διατήρησή του.

Τζερμιάς: *Τό κίνημα γιά τήν ενοποίηση τής Ευρώπης θά οδηγήσει τελικά κατά τήν γνώμη σας σέ μιὰ ομοιομορφία και ισοπέδωση κι έτσι θά εξαφανιστούν π.χ. πολύτιμα στοιχεία τής μακρόχρονης λαϊκής παράδοσης τής Ελλάδας;*

Σημίτης: Υπογράμμισα ήδη, ότι τό κίνημα γιά τήν ενοποίηση τής Ευρώπης, όπως προωθείται μέ τήν ένταξη τής Ελλάδας στήν Ευρωπαϊκή Κοινότητα, θά οδηγήσει πραγματικά στήν ομοιομορφία. Τό αν χαθούν πολύτιμα στοιχεία τού ελληνικού λαϊκού πολιτισμού εξαρτάται φυσικά από τήν αντίδραση τών ελληνικών κυβερνήσεων. Πιστεύομε, πώς υπάρχει ένας τέτοιος κίνδυνος και ότι συνεπώς οι ελληνικές κυβερνήσεις θά έπρεπε νά πάρουν τά αναγκαία μέτρα, γιά νά διασωθεί η πολιτιστική κληρονομιά. Μέ-

χρι τώρα δεν έχουν παρθεί τέτοια μέτρα σέ ικανοποιητικό βαθμό. Έχομε τή γνώμη, πώς στόν τομέα αυτό πρέπει νά γίνουν πολύ περισσότερα πράγματα, προπαντός γιά τήν προαγωγή τής πολιτιστικής δραστηριότητας στό συγγραφικό, μουσικό και καλλιτεχνικό πεδίο.

Τζερμιάς: *Αλλά, κύριε Σημίτη, ορισμένες επιδράσεις και επιπτώσεις απ' αυτές, πού αναφέρατε, δεν παρατηρούνται ήδη τώρα — δηλαδή ανεξάρτητα απ' τήν ένταξη τής Ελλάδας στήν Ευρωπαϊκή Κοινότητα;*

Σημίτης: Πολύ σωστά. Οι επιπτώσεις υπάρχουν κιόλας, γιατί ακριβώς έχομε τό ίδιο σύστημα, όπως στήν Δυτική Ευρώπη, και η εμπορική συναλλαγή είναι ελεύθερη. Έτσι η εξέλιξη τού συστήματος στή Δυτική Ευρώπη επιδρά άμεσα στήν Ελλάδα.

Τζερμιάς: *Γιατί ξεκινάτε από τήν σκέψη, ότι η Ενωμένη Ευρώπη θά είναι αναγκαστικά αντιδραστική; Δεν μπορείτε νά φανταστείτε μιὰ ελεύθερη και δημοκρατική Ευρώπη, όπου θά επικρατεί κοινωνική δικαιοσύνη;*

Σημίτης: Δεν λέμε, ότι η Ενωμένη Ευρώπη θά είναι αντιδραστική. Πιστεύομε, ότι η Ενωμένη Ευρώπη, όπως πραγματοποιείται σήμερα από τήν Ευρωπαϊκή Κοινότητα, δεν μπορεί νά είναι προοδευτική, γιατί η Ευρωπαϊκή Κοινότητα περιλαμβάνει μόνο ένα μέρος τής Ευρώπης. Οι χώρες, πού συγκροτούν τήν Ευρωπαϊκή Κοινότητα, έχουν ένα κοινωνικοοικονομικό σύστημα, πού δεν υπηρετεί τήν πρόοδο. Μέ τήν διεύρυνση τής Ευρωπαϊκής Κοινότητας όπως γίνεται τώρα, τό σύστημα αυτό δεν θ' αλλάξει. Πιστεύομε, πώς θά μπορούσε νά υπάρξει πάρα πολύ καλά μιὰ προοδευτική Ενωμένη Ευρώπη. Αλλά θά έπρεπε νά συμμετάσχουν στήν Κοινότητα πολύ περισσότερες ευρωπαϊκές χώρες κι αυτή θά έπρεπε νά ήταν μιὰ Ευρώπη τών λαών κι όχι μιὰ Ευρώπη, γιά νά τό πώ κοντολογίς, τών μεγάλων επιχειρήσεων και τών υπαλλήλων τής Ευρωπαϊκής Κοινότητας.

Τζερμιάς: *Κύριε Σημίτη, σάς ευχαριστώ πάρα πολύ γιά τήν συνομιλία.*